

חוברת ז
סתיו תשס"ח • 2007

נפש לאסתר אומן זכרה לברכה
יוצא לאור על ידי מתן - מכון תורני לנשים ע"ש שרה רעננערט, ירושלים.
בשיתוף עם
המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר, אוניברסיטת בר-אילן

מסכה

הנהלה: מלכה בינה, פרופ' ישראל אומן, רחל פורסטנברג

עורכת: ד"ר רבקה גולדברג (דביר)

מערכת: ד"ר אלישבע באומגרטרן, ד"ר טובה גנזל, ד"ר אביעד הכהן, ד"ר ברינה לוי, נילי

סמט, ירדנה קופ יוסף

מועצת מערכת: פרופ' שולמית אליצור, הרב דניאל אפשטיין, פרופ' יפה ברלוביץ, פרופ'

טובה כהן, פרופ' חנה כשר, ד"ר ורד נעם, פרופ' אוריאל סימון, פרופ' חביבה פדיה, פרופ'

שמואל פיינר, עזה צבי, פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית: הדס אחיטוב

תרגום: גרמי קוטנר

עיצוב גרפי והפקה: מיכל הפקות

רשימת המשתתפים:

ד"ר עשהאל אבלמן, המחלקה לתולדות ישראל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן

ד"ר לאה ברץ, המכללה האקדמית אחווה

ד"ר אליעזרה הרצוג, ת.ד. 2597 ירושלים

יונתן מאיר, החוג להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית, ירושלים

ד"ר לאה מזור, החוג למקרא, האוניברסיטה העברית, ירושלים

פרופ' חביבה פדיה, החוג להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן גוריון, באר שבע

ד"ר דנה קרן-יער, המחלקה לספרות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן

ד"ר רינה חטלינגר-ריינר, מכללת תלפיות, תל אביב; מכללת אמונה, ירושלים

ד"ר תמר שכטר, ת.ד. 296 יהוד

יעל שלוסברג, מתן, ירושלים; המדרשה לנשים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן

ISSN 1565-3625

© כל הזכויות שמורות

יוצא לאור ע"י מתן – מכון תורני לנשים ע"ש שרה רעננערט, רח' רשב"ג 30, ירושלים
בשיתוף עם

המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר, אוניברסיטת בר-אילן

מחיר חוברת 25 ₪ דמי טיפול ומשלוח 5 ₪

מען למכתבים: ת.ד. 8039 ירושלים 91080, טל: 02-6798688 פקס: 02-6798901

דוא"ל: massehet@netvision.net.il

כתב העת "מסכת" נוסד לזכרה של אסתר אומן, שהייתה מראשונות התלמידות בבית המדרש מתן. אסתר, שהקדישה את חייה לביתה ולגידול משפחתה, החלה לחבוש את ספסלי בית המדרש בהיותה בת שישים ושתיים, ולראשונה בחייה התעמקה בלימודי הגמרא, התנ"ך ומחשבת ישראל. לאחר שש שנים נפטרה ממחלת הסרטן. קורות חייה מגלמים אולי יותר מכל את מהפכת לימוד התורה לנשים שבדור האחרון.

תוכן העניינים:

9	פריון ונשים בעיצוב ראשית ישראל במצרים עיון ספרותי-רעיוני בשמות א-ב לאה מזור
29	אמהות – מחוויה אישית לביטוי ציבורי חייה ופועלה של רחל כצנלסון-שזר תמר שכטר
59	מבט ביקורתי דרך ילדים שרה פונר, הסופרת העברית הראשונה דנה קרן יער
	<i>תפילה ופליאה</i>
79	גלות הלב ואובדן הקול: אגירה והגירה דרשה הגותית על התפילה בדורנו חביבה פדיה
99	געגועים לאין-סוף: תפילות הלל צייטלין עשהאל אבלמן ויונתן מאיר
133	'תפילה שבי ממתינה' – שירת התפילה של ברכה סרי לאה ברץ
157	'כי הכול שלך וממך הכול': תפילות לפני מופע רינה רוטלינגר-ריינר
	<i>מקראות ומדרשות</i>
167	על נערים ונערות במקרא אליעזרה הרצוג
185	'בְּקִשְׁתִּי אֵת נְשֶׁאֱהָבָה נְפִשִׁי' – על החיפוש בשיר השירים יעל שלוסברג
	<i>תקצירים באנגלית</i>

דבר המערכת

יחד עם הארץ ואדמתה הנכנסות לשנת השבע, שנת השמיטה, נכנסת גם **מסכת** לגיליונה השביעי. לאורך שש החוברות הקודמות התגבשו עקרונות העריכה של החוברת וה'אני מאמין' שלה. ביקשנו להיות בית לכל נושא המתקשר, בדרך כלשהי, לאישה היהודייה באשר היא, לנשים יהודיות מכל תקופה ומקום ומכל היבט שהוא. בתוך כך גם ביקשנו להפגיש את העולם האקדמי עם עולם בית המדרש, את החילוני עם הדתי ואת הכותבים (בעיקר – כותבות...) בראשית דרכם עם כותבים וכותבות ותיקים ובעלי ניסיון.

נקווה שחוברת שביעית זו היא חתימתה של שמיטה ראשונה – בה חיפשנו את עצמנו ואת מקומנו – ותחילתה של שמיטה חדשה בה נצליח להיבנות ביתר עומק וקביעות.

ומה במסכת שביעית זו?

לאה מזור ממקדת את תשומת לבנו לפרקים הראשונים בספר שמות ולעיסוק המרובה בהם בפירוש ובלידה וכמובן גם בנשים ובמשפחה. פרקים אלה הם מן החשובים שבפרקי עיצוב התודעה הלאומית של העם בראשית דרכו.

ערכי הפירוש, הלידה, הנשים והמשפחה נבדקים בזמן ובהקשר אחרים לגמרי במאמרה של תמר שכטר, על דמותה הייחודית של רחל כצנלסון-שזר, ועל יחסו העוין והמנוכר של היישוב החלוצי בארץ לנושא האימהות. כיצד חשבו החלוצים לבנות ולגדל דור המשך מבלי להתייחס לנושא האמהות והמשפחה?

רחל שזר, שהייתה מן המובילות והבולטות בחברה החלוצית בארץ ובעצמה השתוקקה להיות אם, הבחינה ברגישותה הרבה כבר בשלב מוקדם מאוד באופייה הגברי של המהפכה הציונית ובחוסר השוויון המשווע שרווח אפילו בחברה החלוצית אשר חרטה על דגלה את ערך השוויון. היא הבינה שגם בחברה החלוצית, המהפכנית והמתקדמת, נופלות המטלות המשפחתיות בעיקר על הנשים, לא פחות, ואולי אף יותר, מאשר בחברה המסורתית, ונרתמה לעשייה למען הנשים כדי לעורר בהן מודעות למצבן. המאמר רווי בתוגה הגדולה ובאכזבות הרבות שהיו מנת חלקה של רחל שזר, במרחב האישי ובמרחב הציבורי.

דמות נשית יוצאת דופן נוספת היא שרה פונר, ולה מוקדש מאמרה של דנה קרן-יער. פונר הייתה הסופרת הראשונה שכתבה ספר ילדים בעברית, אך מהמאמר עולה כי סיפור הילדים שימש את

הסופרת כאמצעי הסוואה לביטוי עמדה נשית חתרנית המבקרת את ההגמוניה הגברית של התנועה הלאומית ומציעה מערך חברתי-לאומי שונה שבו האישה והגבר עובדים בשיתוף פעולה מלא ביניהם. מעניין לעמת דגם אוטופי-אידילי זה שנכתב מן הגולה, עם מימוש החזון הלאומי כפי שהוא מתבטא בניסיון החיים של רחל שזר.

בשער הנושא הפעם – ארבעה מאמרים בנושא תפילה. במסה 'תפילה ופליאה – גלות הלב ואובדן הקול', המנסה לרדת לעומק שורשיה של התפילה בימינו, מצרה חביבה פדיה על אובדנם של קולות תפילה רבים שנעלמו במעבר מגולה לגאולה. החיים בגולה הגנו על הניגון שייחד כל אתר ואתר, והניסיון להתיק את הקולות והניגונים לקול תפילה אחיד פגע אנושות ביכולתנו להגיע לתפילה אמיתית. פדיה מחפשת את ההרמוניה האבודה, הרמוניה של מגוון קולות שיוצר 'אחדות', להבדיל מאחידות'. עשהאל אבלמן ויונתן מאיר קיבצו ואספו קובץ תפילות בעברית וביידיש שכתב הלל צייטלין שנרצח בערוב ימיו בגטו ורשה. התפילות סוערות ורוגשות כמו דמותו הפלאית של צייטלין עצמו, שנע בין השכלה לחסידות ובין אקזיסטנציאליזם למשיחיות. לאה ברץ כותבת על שירתה של ברכה סרי, שהדים עמוקים של תפילה עולים ממנה ו'אף שקולה הוא קול נשי-ירושלמי מובהק, ילדותה בצנעא שבתמן מהדהדת בו ונשזרת בשירתה בחוטים דקים של הבעה'. האם נותנת סרי מענה לחיפושיה של חביבה פדיה אחר ניגון התפילה האוטנטי השאוב מתהומות חיי הגולה? את חטיבת מאמרי התפילה חותם מאמרה של רינה רוטלינגר-ריינר הבוחן תפילות הנובעות ועולות ממרחב תרבותי שרק לאחרונה נפתחו אליו אשנבי העולם הדתי – תפילות לפני הופעה בתאטרון הנשים.

במדור מקראות ומדרשות – מבליטה אליעזרה הרצוג את תפקידם של נערים ונערות במקרא המצויים בסמיכות לאדונם המבצע משימה על פי רצון ה' או בניגוד לרצון זה. לדעת הכותבת, הנערים מהווים מעין קוד ספרותי להתמודדות עם קונפליקט פנימי של הגיבור ודרכם מועברים רגשות של פחד, תהייה, חששות וספקות. החוברת מסתיימת בריחות מופלאים משיר השירים, ריחות מור ולבונה, נרד וכרכום, המלווים את חיפושי הדוד והרעיה במאמרה של יעל שלוסברג, העומדת על קשרים סמויים בין ריח, ריחוק וקדושה במגילה. ואלה הקולות והריחות הארוגים במסכת זו, מסכת שביעית.